

Spetsbergen

Sedd ur en av många många tänkbara synvinklar

För många år sedan sökte vår båt lä under Jan Mayens kust. Detta måste var Ultima Thule, sade vi. Då såg vi mellan snöbyggena en högsjöbogerare med en stor läktare på släp på nordostlig kurs. Den bogserades till kolgruvorna på Spetsbergen, ännu mycket nordligare än där vi befann oss. Sedan dess fanns Spetsbergen på min önskelista.

Förarbetet är halva nöjet

De enda någorlunda användbara kartorna jag hittade hade målestokk 1:500 000, sedan fanns det enstaka blad i skala 1:100 000 som man inte visste om man skulle få användning för. De var inte heller särskilt detaljrika. Frånvaron av exakta och detaljerade kartor skulle sedan ge våra vandringar sin speciella krydda.

Bland deltagarna fanns det några sekterister (bl a jag) som ansåg att det kunde var nyttigt med vandringar i obanad terräng i träningssyfte, för att testa vår prestanda, utrustningens fullständighet och ändamålsenlighet, för att hitta reskamrater med samma intressen, läggning, kondition, så att vi skulle få största möjliga utbyte och slippa skavsår och konflikter på Spetsbergen. Vi sekterister gjorde några vandringar under våren och försommaren. Erfarenheterna och träningen blev ganska nyttiga.

Vi bedrev också skytteträning för att i nödfall kunna klara en hungrig isbjörn. Resultaten var mycket olika. Bäst var våra två Marior. Jag beslöt då att vandra i samma grupp som dom.

Dag och Christian, båda flitiga flygare, hyrde ett plan, och vi flög till Oslo för att på Norsk Polarinstitut insupa kunskaper. Norrmännen var mycket hjälpsamma när det gällde att skaffa fram kartor och litteratur och att lämna upplysningar.

Att det fanns gruvidrift på Spetsbergen gjorde transportfrågan enkel. Där fanns ett postkontor. Alltså postade vi all maten (det finns inga matbutiker där). T-spriten för våra stormkök skickades med båt. Själva skulle vi flyga med ett reguljärt SAS-plan från Tromsø. Det kändes aningen stilvidrigt att civilisationen sträckte sig ända dit — allrahelst som språk-

bruket inom FNSiN (uttalas FNYS) krävde att denna resa skulle benämnas »expedition«. Dag och Christian skulle dock flyga med sitt lilla enmotoriga vattenflygplan.

Svalbard — den kalla kusten

Så kom vi då äntligen iväg. Ett och ett halvt dygn senare, omkring klockan två på natten sitter vi som fastklitrade vid planets fönster när molnen spricker upp strax söder om Sörkapp och midnattssolen skiner på ett hav fyllt av drivis. Sedan dyker glaciärer och istäckta fjordar upp. Jag känner obehag när jag ser isen där Dag och Christian har planerat att gå ner och hålla över bränslet från i kabinen medförda reservdunkar till tankarna i planets vingar. Mera höga svartvitrandiga berg, glaciärer, breda dalar med ett otal vattendrag kors och tvärs och slamytor som speglar midnattssolen. Allting verkar betydligt mera svårframkomligt än vi har räknat med. Sömnbristen förstärker den obehagliga stämningen. Men så tar skönhetsintrycken överhand igen. Kamerorna håller på att gå varma.

Väl nere på fasta marken fortsätter fotograferandet. Byggnaderna kunde ha stått på vilken flygplats som helst. Landningsbanan ligger mellan några dystra taffelberg med enstaka snölegor och Isfjorden. Mynighetspersoner i mörkblå uniformer med enorma guldränder demonstrerar att här är norskt territorium. En av dessa vördnadsbjudande herrar visar sig vara »sysselmannens betjent« Elgen. Under resten av veckan brukar han vara civilklädd och sitta på sitt tjänsterum på residenset där han håller koll på alla utlänningar på Svalbard samt delar ut goda råd. Men han är heller inte för fin för att, klädd i blåställ, plocka skräp på den så kallade campingplatsen.

Mellan flygfältet och en liten lagun vid Isfjorden ligger alltså campingplatsen där vårt basläger skall stå. Där fladdrar redan några tält i snålblåsten. Det syns att marken delvis brukar vara översvämmad då och då. Därför reser vi våra tält på en decimeterhög gammal strandvall med mycket sparsam vegetation bestående av mossor och några korta, magra

grässtrån. Dålig hållbotten för våra tältpinnar. Det blåser hårt, kallt, oavbrutet. Vi börjar konkurrera om stenarna som behövs för att tynga ned tälten. Sedan står vi där en kort stund, huttrade, krökta figurer med trötta ögon och blå ansikten. Nere vid lagunen ser vi ett dass. I vattnet ligger resterna av dess kullblåsta föregångare. (Någon vecka senare skall det nya dasset förankras med stål-linor för att inte möta samma öde.) Hur det ser ut inuti detta lusthus vägar jag inte beskriva här.

Efter att ha sovit några timmar traskar vi iväg till Longyearbyen. Miljöförstöringen är deprimerande. Grusvägarna skär in i backarna. Koldamm överallt. Kolhögar, silon, krananläggningar i alla stadier, linbanerester, skrot och skräp. Ovanför flygfältet en gruva där ventilationen brusar dygnet runt. En dalgång öppnar sig. Mera skrot, övergivna linbanor och risiga gruvbyggnader på sluttningarna. Gles bebyggelse, i regel av nyare datum, utslängd här och var. Stora isolerade rörledningar för vatten och fjärrvärme korsar dalen på många ställen. Vi hittar postkontoret. Det befinner sig i samma byggnad som hyser restaurangen för byns innevånare. Dess sliskiga, feta tårta, öl i stora sejdlar, och dess förträffliga biffstek med lök blir senare ljusglimtar i vår tillvaro när vi är i byn. Nu gäller det att hämta alla matpaket och vår låda med T-sprit. Tur att civilisationen också inbegriper en varutaxi som forslar allting till vårt läger. Vi reser baslägertältet så omständligt som möjligt, monterar upp kaminen, plockar in våra matförråd. Nu kan vi börja tänka på att utforska Spetsbergen. Det som fattas är bara planet med Dag och Christian. Som sitter fast i Tromsø — motorn vill inte starta.

Grumantbyen

När några dagar har gått utan att planet anländer får vi bråttom att komma iväg. En grupp försvinner till fots. En annan grupp som kännetecknas av att den odlar sin skånska dialekt monterar ihop sina kajaker. Istället för att flygas till kusten längst i norr ändrar de nu sina planer och paddlar på Isfjorden och angränsan-

de vatten. Det blir säkert ganska jobbigt ändå.

Vi andra axlar ryggsäckarna och går mot Björndalen. På väg dit kommer vi mycket nära ett stort antal alkekungar. Vanligtvis håller dom till högt uppe på fågelbergen eller långt ute till havs. Denna medelstora, svartvita fågel lär vara jordens individrikaste art. För det mesta ser man alkekungarna virvla omkring likt myggsvärmor högt uppe i diset mellan klipporna och hör oavbrutet deras avlägsna läten.

Terrängen är krävande för den ovane. Det börjar med stenskravel där det gäller att sätta fötterna rätt för att inte skada sig. Sedan vadar vi omkring i vattensjuk, mossklädd mark. Tur är att permafrosten börjar redan omkring 30 cm under markytan — i regel är det därför ingen risk att man sjunker djupare. Men det räcker ändå för att trötta ut oss. Genom frostens inverkan sorteras materialet i markytan, så att den också bjuder på kala, leriga fläckar eller på fält eller strängar bestående av kantställda stenplattor i olika lutningsvinklar. Ibland är markytan uppdelad i en mängd månghörningar som begränsas av nivå-, hårdhets- och vegetationsskillnader. Stenringar med upp till ett par meters diameter är in-

te ovanliga — hur nu växlingarna mellan fruset och upptinat tillstånd i marken kan åstadkomma detta. Vid inskränningar i taffelbergens kanter, där bäckar kastar sig utför stupen, finns kägelformade, ibland ganska branta deltabildningar, med grova stenar högst upp och allt finare sediment ju längre ner man följer rännilarna. Här brukar fjäreplytten, skär-snäppan hålla till. Med ena vingen i onaturlig vinkel och spretande, vitlysande stjärtfjädrar trippar den fram och tillbaka framför vandraren tills den känner att den blir uppmärksam. Då tycks den uppleva ett lyckorus — rörelserna får någonting extatiskt över sig. Jag tror fjäreplytten m å s t e agera på detta sätt, oaktat om det finns ägg eller ungar i närheten eller inte.

Vid foten av en av dessa deltabildningar, där marken är relativt torr och plan, slår vi läger vid rester av en vildren. Vi kommer att träffa på många renskelett. Dessa vildrenar är mindre än de skandinaviska. De anses ha invandrat över isen från ryska ishavskusten. Antalet lär ligga omkring 40 000.

Isbjörnarna brukar på våren följa iskanten österut. Enstaka björnar kan dock stanna kvar och brukar då vara hungriga. Därför delas natten in

i vaktpass. Men bössan behöver aldrig användas, inte denna natt heller. Björnvakten visar sig vara en mycket kall, prosaisk, allmänt djävlig företeelse. Så länge vi fortsätter med björnvakten varje natt är den allmänt hatad, och när vi till slut upphör med den är det inte många som saknar denna garanti för vår trygghet.

Vi sover gott efter första dagens — som det sedan visar sig relativt lindriga — strapatser. Nästa dag känns svårare. Vi segar oss uppför Björndalen, klafsar envist vidare. Våren har varit mycket sen, och mossan har hållit kvar mycket vatten till och med på slutningarna. Kängorna är snart genomsura. Tur att jag har gummistövlar. Många snölegor finns kvar, framför allt i mindre sidoraviner. Här nere bär snön tyvärr i regel inte. Molnen döljer bergstopparna så att orienteringen blir ganska grov. Ibland blir det nödvändigt att rekognoscera. Vi reser tälten på knölig och fuktig mark nära ett snöfält. Ett står nästan på en källa, så vi roar oss med att gräva ett system av dräneringsdiken. Redan nu börjar den frystorkade maten välla avsky. Bakom alla högrävande beteckningar på påsarna döljer sig nästan alltid samma smak och grötiga konsistens. Plötsligt, som genom ett trollslag, bryts molntäcket

upp. Obeskrivligt vackra snötäckta toppar träder fram runt omkring oss, högre och mera skinande än vi hade räknat med. Efter några minuter försvinner de nästan lika plötsligt. Men nu vet vi att vi har orienterat rätt.

Nästa dag har vi vårt första vad. Den bristande vanan gör vadningen till en tidsödande och smått löjlig sak. På väg upp mot passet till Grumantdalen hittar vi de första fossilerna, blad och kvistar i sandsten, troligen tertier. Långa sugande backar. De första snöbryggorna som bär. Uppe i molnen får vi gå efter kompass. Vi känner lättnad när vi hittar de första spåren efter mänsklig verksamhet, kvarlämnade rostiga rör. Vi övernattar i Grumantdalens övre del. Runt lägret spänner vi snubbeltrådar och apterar smällare som skall varna oss om någon isbjörn skulle förrira sig hit.

Under natten går två renar tvärs igenom vårt läger. De flesta hör inte ens smällaren. Dom som hör den vägar inte titta ut förrån efter en lång stund.

Runt vårt läger ligger resterna efter ryssarnas prospekteringsverksamhet. Borrkärnor i ruttande lådor, virke, en linbana, ledningsstolpar, räls uppför branterna, tomat och annat skräp vart man än tittar. Nedanför oss Isfjorden, och bortom den Osacar II Lands glaciärer. Denna dag kan vi äntligen gå utför igen — ned till Grumantbyen, resterna av ett ryskt gruvssamhälle. Den ligger vid

dalens mynning, inklämd mellan dystra branter och fjorden. Begravningsplatsen på sluttningen ovanför består av sneda gravmonument, hopspikade av bräder eller hopsvetsade av grovplåt, omgivna av lika sneda spjalstaket med avflagnande, blekta färgrester. Något mera tröstlöst har jag aldrig skådat. I ett av husen som inte är rivet bor tillfälligt några ryssar. Vi får komma in och värma oss. Så småningom blir vi bjudna på fläsk och gott bröd. Själva vägrar de att ta emot någonting. När ebben kommer på kvällen återvänder vi längs stranden nedanför Fuglefjella mot baslägret. Strax bakom oss som går en bit före dom andra går ett stenras ner. Tunga bumlingar hoppar och studsar mullrande ner från hög höjd. Det tar en stund tills allt lugnar sig igen. Då spärrar blocken nästan av den smala strandremsan mellan branten och vattnet. Ett stort damm-moln drar bort. De som kommer efter oss har säkert ett inre motstånd att övervinna när de tar sig förbi rasstället. Uppe i 2-300 m höjd ser vi ett moln av uppskrämda fåglar, av vilka säkert några har blivit hemlösa. Trots ebben slår vågorna på några ställen mot klippväggen. På med regnställsbyxorna, remmar runt anklarna, sedan gäller det att springa när inte vågorna ser för hotande ut. Några av oss blir trots detta ganska blöta. Kvällen ser oss i baslägret igen.

Planet med Dag och Christian har fortfarande inte kommit. Under

tiden som vi väntar på dom i baslägret blir svettluften från vår ansträngande vandring besvärande. Tvätta kläder i bäcken går ju an — men mig själv? I Longyearbyen ockuperar jag en toalett på det lilla sjukhuset och tvättar mig från topp till tå. Det tar en god timme. Men just denna dag har dom i Longyearbyen »stygt« (citat) vatten — det är t o m svartare än mina händer. Men tillsammans med tvål hjälper det mot naturens egen parfym.

Barentsburg — miljöförstöring på ryskt sätt

Efter några dagar anländer äntligen flygplanet. Vi flygs i omgångar till Grönfjordens västsida. På andra sidan syns Barentsburg i en slöja av rök. Detta gruvssamhälle bebos av ryssar — enligt deras uppgift 1 200 människor, men sannolikt betydligt fler.

En utflykt till udden Festningen vid fjordens mynning varar hela natten. Men vem talar om natt när det är ljus trots tunga regnmoln? Vi skall leta efter saurierspårerna i sandstensklipporna som vi läst om men lyckas aldrig. Senare hör vi att de är tillgängliga bara med båt. När vi återvänder till våra tält är vi genomsura av regn och svett.

Vi bestiger vår första glaciär. Grönfjordsbreen. Livlinan som för binder oss visar sig vara onödig. Det finns inga sprickor i isen. Stegjärnen lossnar om och om igen, men isen är tillräckligt knottrig för att erbjuda

forfäste. Högre upp på breen där isen planar ut hamnar vi i snöslask. Men utsikten är lön för mödan som så ofta.

I Grönfjorden finns sälar. De är ganska nyfikna och flyr inte utan håller bara ett visst säkerhetsavstånd. På fjordens västsida finns också ganska många vildrenar. Tretåig mås noteras med tillfredsställelse av våra artjägare. Själv föredrar jag själken, stormfågeln, som utan vingslag patullerar av stranden. Och jag blir rörd när jag ser blommor i detta tundralandskap någon gång, gul spetsbergsvallmo, rödsildra (saxifraga) och en mängd namnlösa skönheter.

På några ställen hittar vi valkotor och -revben. Flera mätinstrument och sändare till väderballonger ligger också på vår väg. En ilanddriven tunna öppnar jag med stort besvär — den innehåller surkål av senaste slag.

Så anländer vi äntligen till Barentsburg som har hägrat så länge. Här är naturförstöringen om möjligt ännu större än i och omkring Longyearbyen. Antennskogen kring sändarstationen är imponerande. Byggnaderna i utkanten gör ett tröstlöst intryck, i centrum är de däremot målade i glada färger. Vid ett torg finns en kolossal målning som föreställer en björkskog. En jättemålning av Lenin blänger på allt som rör sig på torget. Någon apparasjök som talar engelska visar oss kulturhusets inre — en stor sal som rymmer åtskilliga hundra personer, ett ganska hyggligt bibliotek. Där finns också ett pyttemuseum med fynd från gångna tiders verksamhet på Svalbard, en blygsam paleontologisk och mineralogisk samling och några rufsiga uppstoppade djur. Några av oss hade nog hoppats på att i detta kommunistiska samhälle, bli bjudna på lunch — men förgäves. Istället avverkar vi farmen med ett otal grisar i alla åldrar, omkring 30 kor, två avelstjurar och några troligen sinnessjuka hönor. Och helt plötsligt finner vi oss på väg ut ur Barentsburg igen. Ett överdimensionerat helikopterflygfält, sedan tar vägen slut, och bara en massa bråte utslängt på de kala backarna och bandvagnsspår överallt påminner ännu om Barentsburg. Bandvagnsspåren ska vi

inte slippa på ett bra tag, de finns praktiskt taget överallt, även på de högsta backarna.

Vi hinner inte fram till Kapp Laila där vi skulle hälsa på några norska seniorscouter utan stannar i närheten av en nybyggd rysk hydda. Nästa dag blir ovanligt varm. Mari badar i Isfjorden. Själv tvättar jag kläder. På kvällen är alla andra på väg till Kapp Laila för att träffa norrmännen. Jag återvänder från en promenad på backarna vid Coalesbukta. I hyddan bor nu sex ryssar som har söndagsledigt.

Egentligen hade jag tänkt mig bjuda ryssarna på te men finner mig snart inklämd mellan dom med ett drickglas innehållande vad dom kallar spiritus. Själv använder dom nubbeglas av blygsammare format. När dimmorna börjar sänka sig framför mina ögon bjuder de också på tilltugg i form av fett fläsk, riktigt bröd, potatis och rå lök. Vilken omväxling mot vårt evinnerliga torrkrubb. Vi konverserar riktigt bra med gester, grimaser, några tyska och engelska ord som ryssarna kan och några få ryska uttryck som jag kommer ihåg. I ravinen har vi sedan skyttetävling med hagelbössor. Tack vare vodka skjuter jag bättre än vanligt medan mina nyvunna vänner tydligen har fått för litet. Under återstoden av natten dricker vi litervis med lipa (troligen lindblomste). När vi är nyktra igen dyker mina svenska vänner upp och gör slut på lipan.

Ännu en varm dag med solsken. Enligt ryktet skall en sådan åtföljas av oväder. Efter en pratstund med norrmännen och ett brittiskt gäng vid Kapp Laila avvaktar vi ebban och vadar genom deltat i Coalesbukta. Det är t o m värre än deltat i Grönfjordsdalen. Det gäller att knalla på, inte tveka, även om vattnet är djupt och strömt. Dess färg är som choklad, och den osynliga botten är ibland mycket lös. Men det går ganska bra, även om somliga stövlar är fyllda med vatten. På andra sidan finns rester efter riven eller bränd träbebyggelse, rostande skrot och skräp överallt. Två övergivna läktare står på land och kommer nog aldrig att sjösättas igen. Längre bort står några

hus och en brygga som har undgått rivningen.

Men vi svänger in i Coalesdalen, förbi ett övergivet läger med elledningar högst uppe på stängslan, och upp på backarna. Genvägar blir senvägar. Tröttheten börjar slå gamla rekord igen. Svårt att hitta en plats där vi kan slå läger. Polygonmark, stenar, sluttningar, en ravin. Där reser vi tälten trots den kraftiga lutningen. I närmaste bäck ovanför tälten hittar vi ett renkadaver. Någon har redan hunnit dricka ur bäcken, själv har jag just fyllt min vattensäck. Det är bara att hämta nytt vatten från ravinen botten. I alla fall blir ingen sjuk.

Mot Longyearbreen

Nästa dag avverkar vi Fardalen. I samma veva skall vi upp och genom passet som skiljer oss från Longyearbreen, den enligt hörsägen lättgångna glaciären som när nästan ända fram till Longyearbyen och därmed baslägret. När vi rastar dyker vårt flygplan upp, och vi undrar om våra flygare vill meddela oss någonting, kanske att vi skall skynda oss tillbaka. Vi rekognoscerar och finner att det torde vara lätt att ta sig fram till passet. Någon saknar lust att fortsätta samma kväll, men vi tar över delar av hans packning så att han skall orka. Och så bär det uppåt. Morän, glaciär, morän, en lång och sugande backe av fint svart grus besegras. Nu befinner vi oss i höjd med passet som vi ser framför oss. Allt som återstår är att på skrå ta sig längs en sluttning med måttlig lutning men ganska hög. Då hörs en för första gången beslutssam röst som förkunnar att där kommer innehavaren aldrig, a l d r i g att gå. En lång och tidvis hetsig palaver bryter ut. Men det är meningslöst att försöka tvinga någon och riskera att han får höjdskräck med allt detta kan innebära. Vi måste välja en annan väg. Det innebär att vi skall återvända till dalbotten. Där slår vi läger i det begynnande regnet. Sällan hoppar halta löss (tillskrivs Mao).

På morgonen regnar det fortfarande. Vi segar upp oss mot passet, långsamt, ännu långsammare, över stenskravel och över snölegor som inte bär. När vi äntligen har nått pass-

höjden andas vi ut. Men även på Longyearbreen ligger snön djupt. Här blåser och regnar det friskt. Senast här blir alla genomblöta av svett och regn. När snö och slask äntligen tar slut blir breens is så hal den kan bli. Den sluttar, och det blåser så, att vi som saknar stegjärn far hit och dit som skadskjutna kråkor. När vi äntligen har nått ändmoränen finner vi att bäcken nedanför inte är sig lik. För några dagar sedan var den inte direkt problematisk. Nu, efter regnet, är den en mörkbrun fors. Men den brusar inte bara, den mullrar också — det är stenarna på botten som transporteras snabbare än vi trodde det var möjligt. På vågbildningen kan vi avläsa att botten förändras nästan se-

kundsnavt, ständigt. Det är bara att dra åt remmarna kring anklarna ordentligt igen och kliva ner i plurret så länge det verkar grunt på ett ställe. Vi klarar oss över utan missöden. Genomsura är vi ändå redan. Sedan får vi lift med söppelbilen (sopbilen) som disponeras av scouterna vi har träffat tidigare — en i sanning värdig avslutning.

I baslägret står vattnet ganska högt. Våra tält står omkring en decimeter högre än vattenansamlingarna runtomkring. Med undantag för kanotisterna som skall stanna en vecka längre än vi har alla hunnit tillbaka — flygarna med lilla Mari och den andra fotvandrande gruppen, Björn som en vacker dag tog bössan och

jätteryggsäcken och stack iväg till ödemarken utan att säga mycket återbördas av sysselmännens helikopter. Stig som har kantrat med sin kajak har i gengäld av ödet belönats med åsynen av en äkta, livslevande isbjörn. Flygarna har varit instängda av is och dålig sikt och haft inbrott i planet. Men det berättar dom lämpligen själva om.

Sedan är det bara att posta fossiler och överbliven frystorkad mat, riva tälten i snålbläst och blek midnattssol, och att flyga hem igen. På planet, medan de svarvitrandiga bergen försvinner i blekrosa moln, börjar jag redan längta tillbaka. Det är nog fler som känner så.

Edgar Schuldt